

Luento 2 TTK-91 tietokone ja sen KOKSI simulaattori

Miksi TTK-91?
TTK-91 rakenne ja
käskykanta-arkkitehtuuri
Mikä on simulaattori?
Miten TTK-91 ohjelmia
suoritetaan simulaattorissa?

7.8.2002

Copyright Teemu Kerola 2002

1

Miksi konekieltä?

- Koneen toiminnan ymmärtäminen
- Oman ohjelman toiminnan ymmärtäminen
- Koneenläheinen ohjelmointi
- Kääntäjän tekeminen
  - kääntäjä kääntää konekielelle lausekielisen ohjelman
- Ohjelman tehokkuus
  - osia ohjelmasta ohjelmoidaan suoraan konekielellä

7.8.2002

Copyright Teemu Kerola 2002

2

Miksi ei oikeaa konekieltä?

- Oikeat konekielet huomattavasti monimutkaisempia
  - niiden opetteluun tarvitaan oma kurssi
- Vaikeaa valita sopivinta
  - paljon erilaisia konekieliä
- Keskitytään vain opetuksen kannalta oleellisiin asioihin
  - tarvittaessa oikea konekieli 'helppo' oppia

7.8.2002

Copyright Teemu Kerola 2002

3

Tietokone TTK-91 (4)

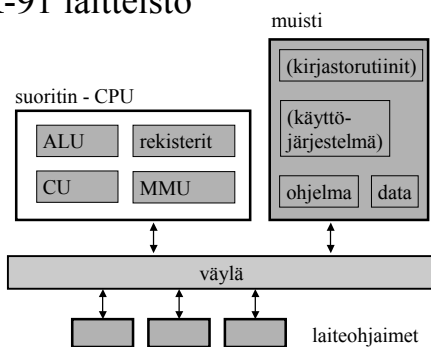
- Laitteisto, hardware (HW)
  - suoritin, muisti, väylät, oheislaitteiden liitännät
- Käskykanta - konekieliarkkitehtuuri
  - käyttöliittymä laitteistoon
  - konekäskyt, tiedon esitysmuodot, tietotyypit
- Symbolinen konekieli
  - luettavampi muoto konekielestä
  - kullakin symbolilla yksikäsitteiset arvot
- KOKSI simulaattori
  - TTK-91 koneen laitteiston simulaattori
  - symbolisen konekielen kääntäjä
  - graafinen käyttöliittymä, debugger-ympäristö

7.8.2002

Copyright Teemu Kerola 2002

4

TTK-91 laitteisto

7.8.2002

Copyright Teemu Kerola 2002

5

TTK-91 rekisterit

- 8 yleisrekisteriä ks. Kuva 4.1 [Häkk98]
  - vain näitä rekistereitä voi koskettaa (suoraan) konekäskyillä
  - kaikki laskenta tapahtuu rekistereiden avulla
  - R0 työrekisteri
    - indeksirekisterinä == 0 (tietystä tilanteesta R0:n käyttö tarkoittaa lukua 0 rekisterin R0 sisällön asemesta)
  - R1-R5 työ- ja indeksirekistereitä
    - tyyppi riippuu rekisterin käytöstä konekäskyssä
  - pino-osoitin SP (R6) Stack Pointer
  - ympäristöosoitin FP (R7) Frame Pointer

7.8.2002

Copyright Teemu Kerola 2002

6

TTK-91 Kontrolliyksikkö (CU)

ks. Kuva 4.1 [Häkk98]

- PC - Program Counter, käskyosoitin
  - seuraavaksi suoritettavan konekäskyn osoite
- IR - Instruction Register, käskyrekisteri
  - suorituksessa oleva konekäsky
- TR - Temporary Register, apurekisteri
  - tilapäinen talletuspaikka käskyn suoritusaikana
- SR - State Register, tilarekisteri
  - suorittimen tila ja rajoitukset tällä hetkellä

7.8.2002

Copyright Teemu Kerola 2002

7

TTK-91 Tilarekisteri SR ⁽³⁾

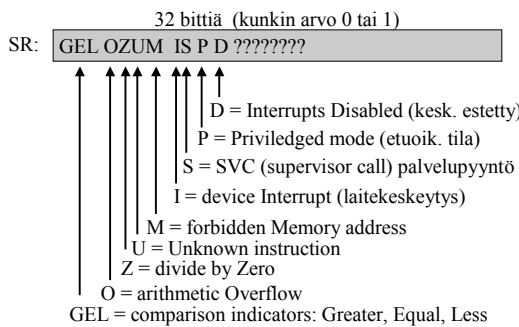
- Tilatietoa siitä, mitä suorittimella tapahtui edellisen käskyn suorituksessa
  - virhetilanteet, poikkeukset ks. Kuva 4.1 [Häkk98]
  - konekäsky olikin käyttöjärjestelmän palvelupyyntö
  - vertailun tulos
- Tilatietoa siitä, mitä systemissä tapahtui viime aikoina
  - käsittelemättömät laitteiden antamat signaalit (laitekeskeytykset, device interrupts)
- Tilatietoa siitä, mitä suoritin saa tehdä jatkossa
  - etuoikeutettu tila: kaikki muistialueet, kaikki käskyt
  - poikkeukset ja keskeytykset sallittuja vai ei?

7.8.2002

Copyright Teemu Kerola 2002

8

Tilarekisteri SR ⁽⁹⁾

7.8.2002

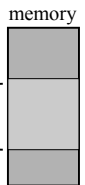
Copyright Teemu Kerola 2002

9

TTK-91 Muistinhallintayksikkö (MMU)

ks. Kuva 4.1 [Häkk98]

- Muistiinviittausrekisterit
  - MAR - Memory Address Register, muistiosoite
  - MBR - Memory Buffer Register, luettava/kirjoitettava arvo
- Ohjelman käytössä oleva muistialue
  - vain tähän alueeseen voi viitata (koodi, data)
  - BASE - muistisegmentin alkuosoite
  - LIMIT - muistisegmentin koko
  - kaikki muistiosoitteet suhteellisia BASE rekisterin arvoon
  - käyttöjärjestelmä asettaa ja valvoo

7.8.2002

Copyright Teemu Kerola 2002

10

TTK-91 Käskykanta

- Tietotyypit
- Konekäskyjen tyypit
- Konekäskyn rakenne
  - montako bittiä, minkälainen sisäinen rakenne
- Muistissa olevan tiedon osoitustavat
  - konekielessä
  - symbolisessa konekielessä
- Operaatiot

7.8.2002

Copyright Teemu Kerola 2002

11

TTK-91 tietotyypit ⁽²⁾

- 32 bittinen kokonaisluku
  - noin 10 desimaalinumeroinen luku
- EI:
  - liukulukuja
  - merkkejä
  - totuusarvoja
  - ...

7.8.2002

Copyright Teemu Kerola 2002

12

TTK-91 käskytyypit

- Aina 2 operandia itse käskyssä
  - aina ei molemmilla ole merkitystä
    - JUMP vain yksi operandi, hypyn osoite
    - NOP ei operandeja lainkaan
- Käsky aina 32 bittiä
- Ensimmäinen operandi aina rekisterissä
- Toinen operandi muistissa tai rekisterissä
  - luku rekisteristä on nopeampaa kuin muistista hakeminen
- ALU-operaatioiden tulos rekisteriin
  - korvaa 1. operandin arvon!

7.8.2002 Copyright Teemu Kerola 2002 13

Symbolinen konekieli ⁽⁷⁾

Loop Add R4, @Taulu(R1)

VIITE OPER Rj, M ADDR(Ri)

Ri = indeksirekisteri
 ADDR = osoiteosa tai vakio
 M = 2. operandin tiedon osoitusmoodi
 Rj = 1. operandina oleva rekisteri ja tulosrekisteri
 OPER = käskyn symbolinen nimi, opcode
 VIITE = käskyn (symbolinen) osoite

- Suora vastaavuus konekieleen
  - yksinkertainen assembler-käännös

7.8.2002 Copyright Teemu Kerola 2002 14

Symbolinen konekieli

- Symbolien vastaavuus 1:1 kaikkialla
  - viite = muistiosoite
  - operaatiokoodi eli opcode = vakio
  - osoitekentän symboli = vakio tai muistiosoite
    - kenttään voi kirjoittaa joko symbolin tai arvon!
- Kaikki muistiosoitteet suhteellisia BASE-osoitteeseen, eli arvoalueella [0, LIMIT-1]
- Osoitusmoodi: monimutkaisempi vastaavuus
  - konekielessä 3 moodia
    - vakio (tieto konekäskyssä)
    - indeksoitu, epäsuora indeksoitu (tieto muistissa)
  - symbolisessa konekielessä 8 moodia
    - helpottavat ohjelmointia
    - toteutettu konekielen 3 moodin avulla

7.8.2002 Copyright Teemu Kerola 2002 15

Symbolinen konekieli vs. konekieli ⁽³⁾

LOAD R1, 10   2 1 1 0 10

ADD R2, R3   17 2 0 3 0

MUL R4, @Salary(R1)   19 4 2 1 3020

7.8.2002 Copyright Teemu Kerola 2002 16

Tiedon osoitusmuodot symbolisessa konekielessä

- 8 eri osoitusmoodia (vain 2. operandille!)
- Tekstuaalisesti koodattuna
  - osoitusmoodi `LOAD R1, @Field1(R3)`
    - = vakio [+ rekisterin arvo]
    - tyhjä arvo rekisterissä tai muistissa
    - @ epäsuora viite muistiin
  - sulkumerkit rekisterin ympärillä
    - ei sulkuja käytä rekisterin arvoa sellaisenaan
    - sulut käytä rekisterin osoittamaa muistipaikan arvoa
  - 0-arvoa ei kirjoiteta näkyviin
    - indeksirekisterinä R0 tai vakiona 0

7.8.2002 Copyright Teemu Kerola 2002 17

Indeksointi ⁽²⁾

LOAD R4, =Tbl(R3)

- Laske aina ensin tehollinen muistiosoite (effective address, EA): `EA = Tbl + (R3) = 201`
- Sitten katso moodia ja tee niin monta muistinoutoa kun tarvitaan
  - "=": 0 kpl `R4 ← 201` (vakion käyttö)
  - tyhjä: 1 kpl `R4 ← Mem[201] = 11`
  - "@": 2 kpl `R4 ← Mem[ Mem[201] ] = Mem[ 11 ] = 300`

pelkkä rekisterin nro @-merkin jälkeen ⇒ 1 kpl
 STORE käsky ⇒ 1 kpl vähemmän noutoja ja yksi tallennus

7.8.2002 Copyright Teemu Kerola 2002 18

TTK-91 muistin osoitusmoodit ⁽⁸⁾

ks. lista sivulla 50 [Häk98]

LOAD R1, 10	; R1 ← 200
LOAD R1, =10	; R1 ← 10
LOAD R1, @10	; R1 ← 6000
LOAD R4, R2	; R4 ← 201
LOAD R4, @R2	; R4 ← 11
LOAD R5, =Tbl(R3)	; R5 ← 201
LOAD R5, Tbl(R3)	; R5 ← 11
LOAD R5, @Tbl(R3)	; R5 ← 300

rekisterit	
R0:	104
R1:	10
R2:	201
R3:	1
...	...
SP=R6:	...
FP=R7:	125

muisti-segmentti	
0:	...
10:	200
11:	300
200:	6000
201:	11

LIMIT:

symboli-taulu	
Tbl:	200
X:	10
One:	1

7.8.2002 Copyright Teemu Kerola 2002 19

Indeksoinnin käyttö taulukkojen ja tietueiden yhteydessä ⁽²⁾

- Taulukot
  - taulukon alkuosoite vakiona
  - taulukon indeksi indeksirekisterissä
- Tietueet
  - tietueen alkuosoite indeksirekisterissä
  - tietueen kentän suhteellinen osoite tietueen sisällä vakiona

7.8.2002 Copyright Teemu Kerola 2002 20

TTK-91 operaatiot

- Muistiinviittaukset
  - tavalliset: load & store
  - pino-operaatiot (aliohjelmien toteuttamista varten)
- I/O käskyt
- Kokonaislukuoperaatiot
- Loogiset operaatiot totuusarvoille
- Bittien siirtokäskyt (shift instructions)
- Kontrollin siirtokäskyt
  - mistä löytyy seuraavaksi suoritettava käsky?
- Muut käskyt

7.8.2002 Copyright Teemu Kerola 2002 21

TTK-91 muistiinviittausoperaatiot ⁽³⁾

- LOAD
  - LOAD R1, X
  - LOAD R5, @ptrX
  - käskyä käytetään myös LOAD R0, R5 rekistereiden kopiointiin (Move operaatio)
- STORE
  - STORE R2, X
  - STORE R3, Tbl(R4)
  - tallettaa aina muistiin
- PUSH, POP, PUSHR, POPR
  - aliohjelmien toteuttamista varten
  - POP SP, R1 ; load ...
  - PUSH SP, R1 ; store ...
  - käsitellään myöhemmin

7.8.2002 Copyright Teemu Kerola 2002 22

TTK-91 I/O operaatiot

- IN
  - IN R3, =KBD
  - lue arvo (kokonaisluku) rekisteriin annetulta laitteelta
- OUT
  - OUT R2, =CRT
  - tulosta arvo (kokonaisluku) rekisteristä annetulle laitteelle
- Laitteet?
  - KBD - näppäimistö, stdin
  - CRT - näyttö, stdout
  - ei muita! (ei levyä, ei verkkoa, ...)

7.8.2002 Copyright Teemu Kerola 2002 23

TTK-91 kokonaislukuoperaatiot

- LOAD ("move")
  - LOAD R3, R1 ; R3 ← R1
- ADD, SUB
  - ADD R3, R1 ; R3 ← R3+R1
  - SUB R3, =1 ; R3 ← R3-1
- MUL
  - MUL R3, Tbl(R1) ; R3 ← R3 * Mem(Tbl+R1)
- DIV, MOD
  - LOAD R1, =14
  - DIV R1, =3 ; R1 ← 4
  - LOAD R1, =14
  - MOD R1, =3 ; R1 ← 2

7.8.2002 Copyright Teemu Kerola 2002 24

TTK-91 loogiset operaatiot ⁽⁴⁾

- NOT, AND, OR, XOR
  - kaikille 32 bitille
  - yksi bitti kerrallaan

LOAD R1, =12	; R1 = 000...000 1100
LOAD R2, =5	; R2 = 000...000 0101
AND R1,R2	; R1 = 000...000 0100
OR R1,R2	; R1 = 000...000 1101
XOR R1,R2	; R1 = 000...000 1001
NOT R1	; R1 = 111...111 0011

7.8.2002 Copyright Teemu Kerola 2002 25

TTK-91 bittien siirtokäskyt

- SHL, SHR
  - siirrä bittejä vasemmalle tai oikealle
  - täytä nolilla

LOAD R1,=5	; R1 = 000...000 00101 = 5
SHL R1,=1	; R1 = 000...000 01010 = 10

- positiivisilla luvuilla yhden bitin siirto vasemmalle on sama kuin 2:lla kertominen!
- positiivisilla luvuilla yhden bitin siirto oikealle on sama kuin 2:lla jakaminen!

LOAD R1,=5	; R1 = 000...000 00101 = 5
SHR R1,=1	; R1 = 000...000 00010 = 2

7.8.2002 Copyright Teemu Kerola 2002 26

TTK-91 kontrollin siirtokäskyt ⁽⁶⁾

- JUMP `JUMP Loop`
- COMP `COMP R3, =27` `COMP R2, X`
  - asettaa tilarekisteriin SR vertailun tuloksen: L, E tai G
- JLES, JEQU, JGRE, JNLE, JNEQU, JNGRE
  - perustuu tilarekisterin tietoon eli viimeksi suoritettuun COMP-käskyyn `JGRE Loop`
- JNEG, JZER, JPOS, JNNEG, JNZER, JNPOS
  - perustuu annetun rekisterin arvoon `JPOS R1, Loop`
- CALL, EXIT (käsitellään myöhemmin)
- SVC `SVC SP, =HALT` ; ohjelman suoritus päättyy

7.8.2002 Copyright Teemu Kerola 2002 27

TTK-91 muut käskyt

- NOP `NOP`
  - No Operation, tyhjä käsky, älä tee mitään
  - varaa kuitenkin muistia yhden sanan (32 bittia)
  - suoritetaan samoin kuin muutkin käskyt

7.8.2002 Copyright Teemu Kerola 2002 28

TTK-91 assembler kääntäjän ohjauskäskyt ⁽⁴⁾

- Eivät generoi lainkaan konekäskyjä `Sata EQU 100`
- EQU - Equal `LOAD R1, =Sata`
  - antaa arvon symbolille symbolitauluun
- DC - data constant `X DC 50`
  - varaa yhden sanan tilaa muistista, antaa sille alkuarvon ja antaa osoitteen symbolin arvoksi (symbolitauluun!)
  - esim. muuttujan tai ison vakion määrittely `LOAD R1, X`
- DS - data segment `Tbl DS 200`
  - varaa monta sanaa tilaa muistista, antaa arvon symbolille
  - alkuarvot ovat epämääräisiä! `LOAD R3, Tbl(R1)`
  - esim. taulukon tai tietueen tilan varaus

7.8.2002 Copyright Teemu Kerola 2002 29

TTK-91 symbolinen konekieliohjelma

```
hello.k91
X DC 13
Y DC 15

MAIN LOAD R1, X
      ADD R1, Y
      OUT R1, =CRT
      SVC SP, =HALT
```

7.8.2002 Copyright Teemu Kerola 2002 30

TTK-91 symbolinen konekieliohjelma

```
sum.k91
; sum - laske annettuja lukuja yhteen, luku 0 on loppumerkki

Luku DC 0 ; nykyinen luku, alkuarvo 0
Summa DC 0 ; nykyinen summa, alkuarvo 0

Sum IN R1, =KBD ; ohjelma Sum alkaa käskystä 0
STORE R1, Luku
JZER R1, Done ; luvut loppu?

LOAD R1, Summa ; Summa <- Summa+Luku
ADD R1, Luku
STORE R1, Summa ; summa muuttujassa, ei rekisterissä?

JUMP Sum

Done LOAD R1, Summa ; tulosta summa ja lopeta
OUT R1, =CRT
SVC SP, =HALT
```

7.8.2002

Copyright Teemu Kerola 2002

31

KOKSI

TTK-91 -koneen simulaattori ⁽⁷⁾

- Toimii kuten oikea kone toimisi
- Graafinen käyttöliittymä
- I/O vain käyttöliittymän kautta
- Ohjelmien valinta ("lataus"), käännös ja suoritus
- Ohjelmien editointi ks. sum.k91
  - myös mikä tahansa tekstieditori kelpaa!
- Käsky kerrallaan suoritus mahdollinen
- Käsky kerrallaan, kommentoinnin kera

7.8.2002

Copyright Teemu Kerola 2002

32

KOKSI TTK-91 -koneen simulaattori

- Käytettävissä (DOS, W95, W98, W-NT, W2000)
  - laitoksen koneissa
  - kotona <http://www.cs.Helsinki.FI/u/kerola/tito/>
- Installoi itse kotihakemistoosi (n. 120 KB)
  - kopioi zip-tiedosto ja pura se koksi-hakemistoon
  - editoi koksi.cfg tiedostoon editorin polku
Esim: `c:\windows\command\edit.com`
- Ohjelmatiedostojen (hello.k91 jne) tulee olla samassa hakemistossa kuin simulaattorin (koksi.exe)
  - käynnistä (esim.) klikkaamalla koksi.exe

7.8.2002

Copyright Teemu Kerola 2002

33

-- Luennon 2 loppu --

Some typical 80x86 instructions and their function

Instruction	Function
JE name	If equal (CC) EIP = name; EIP - 128 ≤ name < EIP + 128
JMP name	EIP = NAME;
CALL name	SP = SP - 4; M(SP) = EIP + 5; EIP = name;
MOVW EBX, [EDI + 45]	EBX = M [EDI + 45]
PUSH ESI	SP = SP - 4; M(SP) = ESI
POP EDI	EDI = M(SP); SP = SP + 4
ADD EAX, #6785	EAX = EAX + 6785
TEST EDX, #42	Set condition codes (flags) with EDX & 42
MOVSL	M(EDI) = M(ESI); EDI = EDI + 4; ESI = ESI + 4

Fig. 3.32 [PaHe98]

7.8.2002

Copyright Teemu Kerola 2002

34